

ולא נודע

"והנה שבע פרות עלות אחריה... ותעמדנה אצל הפרות... ותאכלנה הפרות" (פרק מא' ג', ד') בפסוקים אלו יש רמ לדברי חכמינו שאמרו, כי דרכו של היצר הרע כך היא: בתחילה בא היצר הרע אל האדם כ –"הלך" – כלומר עובר אורח מזדמן, לאחר מכן הוא בא אליו כאורח, ולבסוף הוא נעשה בעל בית ומושל בו.

שבע הפרות הרעות שבחלומו של פרעה הינן סמל כוחות הרע של היצר, ובראשונה הן "עולות" – קימעא קימעא, כלומר הן עולות ומתגלות לעיתים רחוקות, לאחר מכן "ותעמדנה אצל" – הן נדבקות אל האדם כאורח, עד שלבסוף "ותאכלנה" – הן בולעות אותו לחלוטין בהשפעתן הרעה... (בשם השפת אמת)

ולא שמענו

"אבל אשמים אנחנו על אחינו בהתחננו אלינו ולא שמענו" (מב-כא) אף על פי שלא עשינו עוולה במוכרנו אותו, מכיוון שעל פי דין עשינו זאת, הרי מכל מקום כשהתחנן אלינו היינו צריכים לנהוג לפנים משורת הדין ולרחם עליו... (ספורני ומלב"ם)

אפשר לומר, כי זוהי הכוונה בדברי חכמינו במסכת בבא מציעא ל: "לא חרבה ירושלים אלא על שהעמידו דיניהם על דין תורה" – שהרי מובא בספרים, כי חורבן בית שני נגרם בגלל חטא מכירת יוסף, ובמעשה מכירת יוסף החטא היה בזה, שלא נהגו ביוסף לפנים משורת הדין ולא רחמו עליו.

כאשר ראו האחים את גודל יראת השמים של יוסף, שאף כי נשבע "חי פרעה", וחוקת מצרים קבעה, שכל הנשבע בחיי המלך ואינו מקיים הריהו חייב מיתה, ובכל זאת הוא מעמיד חייו בסכנה ומשחררם מבית הסוהר, בזמן שהם זרים לו לגמרי – רק אז התחילו להבין את חטאם, שהם לא ריחמו אפילו על אחיהם, עצמם ובשרם, והתייחסו כלפיו בכל חומר הדין.

לפיכך אמרו: "על כן באה אלינו הצרה הזאת" – בא עלינו העונש מידה כנגד מידה. אנו לא רצינו לרחם על אח – הרי אנו זקוקים עכשיו לרחמי של גוי נכרי... (אבני אזל)

חמש ידות

"וַיֵּשֶׁא מִשְׁאֵת מֵאֵת פְּנֵי אֱלֹהִים וַתִּקָּב מִשְׁאֵת בְּנִימָן מִמִּשְׁאֵת כָּלֵם קִיֵּשׁ יְדוֹת..." (פרק מג' – לד') האדמו"ר רבי נפתלי מרופשיץ מצא רמז המקשר פסוק זה לחג החנוכה.

"ותרב משאת (מנת) בנימין ממשאות כולם חמש ידות" בברכת "על הנסים" שאנו אומרים בכל ימי החנוכה בתפילות וברכת המזון ובה הננו מודים לה' יתברך על "חמש ידות" והם: מסרת גיבורים ב "יד" חלשים, ורבים ב "יד" מעטים, וטמאים ב "יד" טהורים, ורשעים ב "יד" צדיקים, וזדים ב "יד" עוסקי תורתך. "חמש ידות" אלו קבועות ועומדות בפרשת "מקץ", אותה אנו קוראים מדי שנה בשנה בשבוע שחל בו חג החנוכה.

בין אדם לחבירו

נהג הנוהג נהיגה פרועה ומסוכנת, או עוקף ונדחף לפני רמזור, או בכביש צר, מלבד שמסכן את חייו וחיי אחרים (ולעיתים בגדר דין "רודף"), הרי הוא מצער ומכעיס את הבריות.

הנוהג ברכב בימות הגשמים ראוי לו להיזהר שלא יתיז מים על הולכי רגל שהרי מצערם, ולעיתים אף מזיק להם.

בשעת פינוי פצוע או חולה לאמבולנס, יש סקרנים הנוהגים להתקהל מסביב, ויש להיזהר ולהימנע מכך, שהרי גורמים צער מרובה לחולה ולמשפחתו, ולעיתים גם מפריעים לפעולת ההצלה.

המאחר לתפילה בבית הכנסת או המאריך בתפילתו, עלול לגרום צער לעומד לפניו, שהרי אינו יכול לפסוע אחר התפילה ולא לשבת, והחכם עיניו בראשו ודואג מראש שלא יפריע לאחרים.

שאלה: כיצד ינהג מי ששכח לומר על הנסים בתפילה בחנוכה ופורים, ונזכר אחרי "הטוב שמך ולך..." לפני תחילת ברכה הבאה?

תשובה: בפסקי הרא"ש ברכות פרק ד' סימן יז' כתב, שבכל אותם דברים שאין מחזירים אותו עליהם, כגון על הנסים בחנוכה ופורים, וכן יעלה ויבוא בערבית של ראש חודש, וכן עננו, וכיוצא בהם, כיון שסיים אותה ברכה, אף על פי שלא פתח בברכה שלאחריה אינו חוזר, ואם יחזור הוי ברכה לבטלה.

רבינו אלחנן סובר, שכל זמן שלא פתח בברכה שלאחריה חוזר, והביא ראייה לזה מברכות מט: שאם שכח לומר בראש חודש יעלה ויבוא בברכת המזון, אם נזכר קודם שפתח בברכת הטוב והמטיב תקנו לו ברכה חדשה - אשר נתן ראשי חדשים - אעפ"י שאם פתח בברכת הטוב והמטיב לא מחזירים אותו, וכן הוא בתפילה.

ואינה ראייה כלל, שבברכת המזון כיון שסיים שלש ברכות שהן מן התורה (ברכת הטוב והמטיב לא מהתורה), אין שום חשש הפסק בדבר, אבל בתפילה אם יחזור הרי זה הפסק באמצע תפלתו. וכן דעת רבינו יונה, שאפילו אם לא התחיל בברכה שלאחריה אינו חוזר.

בחידושי הרשב"א ברכות ל. הביא דברי רבינו אלחנן ולאחר שדן בהם סיים - ומכל מקום התוספות אמרו שכיון שסיים אותה ברכה אינו חוזר כלל, ומסתבר כך, שלא אמרו שמזכיר מעין המאורע קודם ברכת הטוב והמטיב, אלא בשבת וראש חודש, שהזכרת מעין המאורע שלהם קבועה, מפני שיש בהם קרבן מוסף וכו', אבל חנוכה ופורים ועננו שאין להם הזכרה קבועה, כל שעבר מקום הזכרתו אינו צריך לחזור, וכן בערבית של ראש חודש כיון שאין מקדשים את החודש בלילה אינו צריך לחזור, חוץ מברכת המזון שאם לא פתח בהטוב והמטיב מזכיר ראש חודש, מפני שזה סוף ברכות מהתורה.

וכן כתב מרן הבית יוסף סימן קיד, ומשמע מדבריו שם שאין לאומרם גם כן בין ברכה לברכה משום הפסק.

כן פסק מרן בשו"ע רצד', שאם שכח להבדיל בתפלה במוצאי שבת, כל שסיים וחתם חונן הדעת, אין לו לחזור לומר אתה חוננתנו, אע"פ שלא פתח בברכה שלאחריה. וכתב בספר תוספת שבת שהוא מטעם הפסק בתפילה. וכן כתב האליה רבה - קיד בדעת מרן הבית יוסף.

סיכום:

מי ששכח לומר על הנסים בתפילה, ונזכר אחר שסיים הברכה, לפני שים שלום, לא יאמר שם על הנסים אף בלא חתימה, אלא אם ירצה כשיסיים אלוקי נצור שבסוף בתפילה, יאמר: מודים אנחנו לך על הנסים ועל הפורקן וכו', עד ונודה לשמך הגדול סלה.

הוא הדין למי ששכח על הנסים בברכת המזון, ונזכר לאחר שחתם על הארץ ועל המזון, אינו רשאי לומר שם על הנסים אפילו בלא חתימה, אלא אם ירצה יאמר אותו בתוך הרחמן, בנוסח זה: הרחמן הוא יעשה עמנו נסים ונפלאות כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, בימי וכו'.

אם נזכר אחרי שאמר ברוך אתה ה', בין בתפלה בין בברכת המזון, אינו רשאי לסיים למדני חקיק, כדי שיחזור לומר על הנסים, אלא יסיים הברכה כנ"ל. אם נזכר לפני שאמר ברוך אתה ה', אף על פי שבתפילה הזכיר שם שמים, רשאי לחזור לומר על הנסים, ולהמשיך בתפילה ועל כולם יתברך וכו'. (עפ"י שו"ת יחוה דעת חלק ה' - מט')

גְּדוּלְתֵי יִשְׂרָאֵל

רבי אהרן עזריאל – נולד בשנת ה' – תקעט'. היה ידוע בגאונותו בתורת הנגלה, אותה למד מפי רבי ניסים יהודה ארוואץ המכונה "הרב הנשיא" ובתורת הנסתה, אותה למד מפי הרב המקובל רבי חי ידידיה רפאל אבואלעפיא, שהיה ראש בית מדרש בבית אל. את גדולתו בתורה מציין בעל ה"שדה חמד" "יושב בשבת תחכמוני, עמוד הימיני, רבים חקרי לב אש איתו, אין חקר לתבונתו, שהלכה כמותו באשר ה' איתו..." מחיבוריו: "כפי אהרון" על הטור וסדר קודשים. נלב"ע ב ה – תרלט'.